

De Geschiedenis van het Doodsprentje

Van devotieprentje tot doodsprentje.

Menige oudere onder ons en dan denk ik speciaal aan degenen, die nog naar de "bewaarschool" bij de zusters zijn geweest, zal zich ongetwijfeld nog herinneren dat als beloning voor het goed "van buiten" opzeggen van de katechismus of voor het behalen van een goed punt of soms gewoon zo maar door de zuster, pastoor of pater een devotieprentje werd weggegeven. Dikwijls had de gever er nog een kleine herinnering of boodschap op geschreven of soms zelfs een klein gebedje. (zie afb. 1)

S. MARIA DE PERPETUO SUCCURSU.
VETUS VIRTU VITABILIORUM
SIMPPLICIUM. A. 1888. S. A. P. B. C. A.

Blijf goed in boef
D. Smidhijgers
1911

Afb. 1
Een devotieprentje, dat ik van Pater Daniël heb gekregen, toen ik misdienaar was, met een boodschap voor de ontvanger.

Ook bij bepaalde gelegenheden zoals bij de Eerste en Plechtige H. Communie, Vormsel, priesterwijding, professie, is het in deze streken gebruikelijk dat er een prentje ter herinnering aan die bepaalde gebeurtenis wordt uitgereikt aan familieleden, vrienden of aan parochianen. (afb.2)

HERINNERING

aan de

H. Missie

In de parochiekerk van de H. Remigius
te Simpelveld

17 november - 2 december 1956

Gepreikt door de Paters Redemptoristen

J. J. VREDEVELDT, G. DELTEYK,

J. VINKENBURG

en op de Huls door Pater F. DE WITTE

onder het pastoraat van de
Zeer Eerw. Heer JOS. GILLISSEN

Blijf trouw aan uw Parochiekerk. Zij zal U voorhouden:

Wat gij moet geloven : het Evangelie.

Wat gij moet vrezen : de zonde.

Wat gij moet vluchten: de gelegenheid om zonde te doen.

Wat gij moet doen : de geboden onderhouden

Wat gij moet verhoppen: de eeuwige vrede.

Laat uw woning zijn een beeld van uw kerk:
'n woonplaats van God, 'n huis van gebed.

Moeder van Altijdurende Bijstand, sta mij altijd bij.

H. Remigius, bescherm onze parochie.

Afb. 2
Een prentje uitgegeven bij gelegenheid van de gehouden H. Missie in 1956.

Welnu, omstreeks 1650 wordt voor het eerst het devotieprentje gebruikt om een gebed te vragen voor de zielerust van een overledene. Deze met de hand geschreven tekst is zeer eenvoudig. Het doodsprentje is geboren. De oudste nog bewaarde exemplaren zijn van 1651, 1671, 1685. (zie afb. 3)

Afb. 3
De tekst op de oudste bidprentjes is uiterst kort en met de hand geschreven. Zij bevat niet meer dan een oproep tot gebed en de naam en de sterfdatum van de overledene. Hoewel niet erg duidelijk staat er op dit prentje te lezen: Bidt voor de ziel van Petrus Hemonij, overleden den 17 feb ao (= anno) 1680.

*Bid. voor de ziel
van Petrus Hemonij
overleden den 17 feb
a o 1680*

Nederland heeft de eer de bakermat te zijn van het doodsprentje, bidprentje of doodssantje. Vanuit Amsterdam heeft het zijn weg gevonden over de hele wereld. Het zal duidelijk zijn dat deze aanvankelijk bedoeld zijn voor een kleine kring van nabestaanden. De gewoonte om bij een begrafenis bidprentjes uit te geven is pas rond het midden van de vorige eeuw algemeen geworden.

In het begin dus eenvoudig van tekst, ging men er langzamerhand meer biografische gegevens aan toevoegen. Onder deze gegevens plaatste men al spoedig een of meer citaten uit de bijbel of uit het werk van kerkelijke schrijvers. Het doel hiervan was de achterblijvenden te vermanen en te troosten, en de persoon en het leven van de gestorvene te typeren. Een bezwaar tegen de hoeveelheid en de algemeenheid van deze teksten is dat zij vaak zo onwaarachtig zijn: de overledene blijkt ineens een toonbeeld van deugd te zijn geweest. Niet zonder reden heet het in de volksmond "liegen als een bidprentje".

In een geestig gedicht heeft pater B. van Meurs deze voorbarige zaligsprekingen gehekeld:

As et buukske van oew leven
helegaor is volgeschreven,
komt nao 't endje nog 'n endje
da gedrukt steet op 'n prentje.

O, dan worde mooi geprezen !
Jao, deur teksten wordt bewezen,
da ge'n heilige waort veur dezen!
Spietig, da ge't nie kunt lezen !

Maor oew vrienden, die 't nog kunnen,
ou die lof ook nou nie gunnen,
denken kniezend, schoon ze zwiegen:
"Ook deur teksten kan men liegen!"

Gelukkig zijn er en komen er nu ook nog goede eerlijke bidprentjes tot stand, wanneer de schrijver zich niet stoort aan de ongeschreven wet, dat alles wat hij schrijft aan de H. Schrift moet zijn ontleend. De laatste jaren gebeurt dit gelukkig steeds meer. In eenvoudige woorden en met vermelding van kleine levensbijzonderheden wordt de mens getekend, persoonlijk en levensecht, en vaak respect afdwingend door de manier waarop hij zijn rol in dit leven heeft vervuld.

Helaas, de ontkerkelijking in deze tijd heeft ook zijn invloed op het bidprentje. Hoewel de mens niet meer gelooft in een hiernamaals, de dood is zinloos geworden, wil hij nog wel per traditie een kerkelijke begrafenis.

Op menig doodsprentje van vandaag staat nu zelfs niet meer dat betrokkene ook echt gestorven is.

De ontwikkeling en verspreiding van het bidprentje.

Zoals reeds in de inleiding aangegeven, waren de eerste doodsprentjes gewone devotieprentjes met een geschreven tekst op de achterkant ter gedachtenis aan de overledene. Deze prentjes werden oorspronkelijk met de hand getekend en ook gekleurd, bijna altijd op perkament. Ook komen uitgeknipte exemplaren voor, z.g. knipselprenten, en zelfs geborduurde. Omdat de meeste geschreven exemplaren uitsluitend betrekking hebben op "geestelijke dochters"* en priesters moet de herkomst ook in deze kringen gezocht worden. Gezien de ontwikkeling, levensvorm en dienstbaarheid van de klopjes wordt aangenomen dat het bidprentje in het klopjes-milieu is geboren.

Ten tijde van de Republiek moesten de katholieken in Noord - Nederland een verborgen bestaan leiden. Door de behoefte om hun geloof toch te manifesteren binnen hun gesloten gemeenschap, misschien ook om op een onopvallende manier bekendheid te geven van het overlijden van een geloofsgenoot binnen deze kleine kring is het bidprentje ontstaan. Het is dus geen voortbrengsel van het rooms gebleven gebied beneden de Grote Rivieren, zoals men misschien zou verwachten; Noord-Nederland wordt algemeen gezien als de bakermat van het doodsprentje.

Voorlopig houdt men de periode 1600 - 1650 aan als de geboortetijd van het bidprentje.

Vanaf 1730 wordt het doodsprentje gedrukt, en kan nu gemakkelijker in grote aantallen worden aangemaakt. Omdat het drukken op gewoon papier gebeurt en het dure perkament niet meer hoeft te worden gebruikt, zijn de kosten laag en wordt het doodsprentje nu ook meer en meer uitgegeven bij het overlijden van gewone leken en gelovigen. Alle bekende bedrukte exemplaren tot circa 1790 zijn, op enkele uitzonderingen na, van Amsterdamse herkomst. Amsterdam was een internationaal centrum van drukkunst en uitgeverij, niet gehinderd door censuur. De persen werkten niet alleen voor literatuur en wetenschap maar stonden ook ten dienste van gewone burgers voor hun eenvoudigste aangelegenheden: adreskaarten, huwelijkskaarten, doodsberichten en ook bidprentjes. Deze laatste waren voor de katholieken in die tijd van onderdrukking, zoals reeds gezegd is, een belangrijk communicatiemiddel om steun en volharding bij elkaar te zoeken.

Amsterdam had lange tijd het monopolie van het bedrukte bidprentje. Dit gebruik van het bidprentje is mede door de handelsbetrekkingen overgenomen door Antwerpen, dat meerdere tientallen jaren met bidprentjes in twee talen het centrum van de Zuidelijke Nederlanden is geweest.

(Afb. 4).

Afb. 4
Dit tweetalig prentje is zowel bruikbaar in de nederlandstalige als ook in de franstalige streken. In onze streken worden ze ook gebruikt en dan is de tekst op de achterkant in de duitse taal, zoals hier gebruikelijk was.

* Voetnoot: zie pagina 2!

Van hieruit vond het bidprentje zijn weg naar andere landen, zoals Noord-Frankrijk, katholiek Duitsland, Oostenrijk, Ierland en Noord-Amerika.

Soorten bidprentjes.

Er is sinds het "ontstaan" van het bidprentje een enorme hoeveelheid in talrijke variëteiten geproduceerd. Het betreft dan voor alle duidelijkheid de voorkant van het bidprentje. Zo ligt er voor de historicus in de ontwikkeling van het bidprentje een boeiend stukje cultuurgeschiedenis samen met zoveel andere uitingen van het volksleven opgesloten.

De indeling in soorten, die algemeen wordt aangehouden, geschiedt aan de hand van de iconografische voorstellingen, die de voorkant van het prentje sieren.

Vóór 1800 verschenen er weinig prentjes, ook geen gedrukte, die speciaal voor de dodenherdenking waren ontworpen. Men gebruikte meestal de gewone in de handel te krijgen devotieprentjes, die bijna uitsluitend van Antwerpse herkomst waren. Antwerpen had het monopolie in de productie van devotieprentjes. Deze werden in grote partijen ingekocht (vooral Amsterdam) en de prentjes die toevallig tot die partij behoorden werden bedrukt en uitgegeven als bidprentje, ook al had de afbeelding geen enkel verband met de dood. Dit soort prentjes behoort tot de categorie der oneigenlijke bidprentjes, die nog in drie groepen is onder te verdelen, nl.:

- 1 Bijbelse taferelen
- 2 Santjes; dit zijn bidprentjes met een afbeelding van een heilige
- 3 Emblemen: met symbolische of allegorische voorstellingen.

Naast de twee bekende hoofdgroepen, de geschreven en gedrukte bidprentjes, bestaat er nog een overgangsvorm: het invulprentje. Dit prentje is onmiskenbaar een echt doodsprentje. Op de meest voorkomende is een doodshoofd met knekels afgedrukt, waarbij men de naam en de sterfdatum van de overledene zelf kon invullen.

(zie afb. 5)

Afb. 5
Een bidprentje met voorgedrukte tekst, waarop de naam en de datum van overlijden met de hand kon worden ingevuld.

De indeling die nu volgt beperkt zich uitsluitend tot bidprentjes, die speciaal voor de herdenking der afgestorvenen zijn ontworpen, gegraveerd en uitgegeven, t.w.:

1. Knekelprentjes
2. Kerkhofprentjes
3. Aflaatprentjes
4. "Ars Moriendi" - prentjes
5. Portretbidprentjes

Ad 1. Knekelprentjes.

De beeldzijde van het bidprentje laat de afbeelding zien van een doods-
hoofd of een geraamte, met knekels er om heen. Ze waren bedoeld als waar-
schuwing voor de nabestaanden. Zo van: heden ik, morgen gij. (Afb. 6).

O mens! Van sinnen, leest zonden komen.
 De doot en past op wat noch sinnen
 Wat sy verrocht moet al verlaten.
 Dat sterftuck is sal de doot behoren.
 Die in pijn is verucht de ziel sal doen derven.
 Ver g van de ... kort ... den derven.

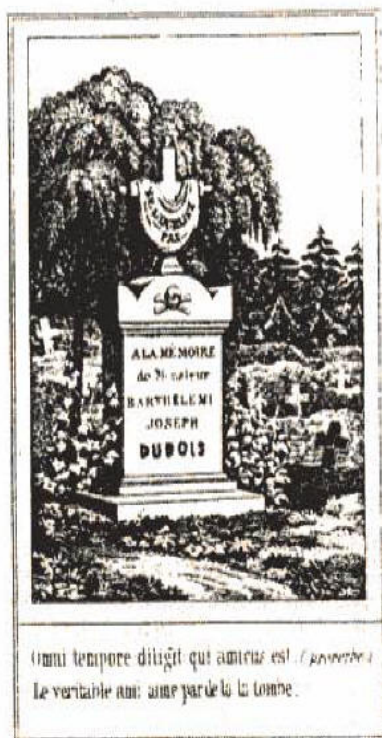
Afb. 6

Knekelprentjes laten zowel wat afbeelding betreft als ook tekst niets aan duidelijkheid te wensen over: "Hodie mihi cras tibi" d.w.z. "Heden ik morgen gij" geeft duidelijk weer wat iemand te wachten staat.

De laatste regel is ten dele in raadselvorm gesteld: "Vermaan van sterven doet zonden derven".

Deze zonderlinge voorliefde voor deze rauwe doodssymboliek is ontstaan onder indruk van de vreselijke epidemieën, die Europa bij herhaling teisterden.

Als later de mode van de zwarte rouwrandjes opkomt, krijgen de knekelprentjes een nog gruwelijker uitzicht. Deze hang naar griezeligheid komt vrij algemeen voor tot ongeveer 1870. (Afb. 7)

Afb. 7
Op dit prentje van 1899 met dubbele rouwrand komt het doodshoofd nog steeds voor.

Afb. 8
Een kerkhofprent met graftombe op een kerkhof. Als bekroning op deze graftombe een kruis met lijkwade.

Ad 2. Kerkhofprentjes.

Naar het op dit soort prentjes aangegeven motief, de grafzerk, worden ze ook grafzerkprentjes genoemd, een naam die in het gebruik kernachtig verveenvoudigd werd tot zerkjes. (Afb. 8).

In tegenstelling met de knekelprentjes, die al spoedig de gunst van het publiek hebben verloren, vallen de kerkhofprentjes heden ten dage nog in de smaak.

Het genre van deze zerkjes is ongemeen vruchtbaar geweest en met het kerkhofzicht als hoofdmotief heeft men nog een verdere indeling gemaakt, die ik alleen zal noemen, maar waar ik niet verder op in zal gaan, omdat de benaming voor zichzelf spreekt:

- a. Kerkhofzichten met beelden.
- b. Kerkhofzichten met symbolen.
- c. Kerkhofzichten met allegoriën (= zinnebeeldige voorstellingen).
- d. Kerkhofzichten met niet-allegorische figuren.
- e. Grafmonumenten op naam.
- f. Kerkhofzichten met open graf.

Ad. 3. Aflaatprentjes.

Op de aflaatprentjes staat een kruisbeeld met een (volle) aflaatgebed ernaast afgebeeld. (Afb. 9). Echte bidprentjes dus.

Afb. 9
Elke keer na het lezen van dit gebed verdiende de lezer 100 dagen aflaat mits hij gebiecht en gecommuniceerd had.

Numeriek behoren ze tot de meest verspreide. Hun populariteit danken ze aan het feit dat juist deze soort het best beantwoordt aan de bestaansredenen van het bidprentje n.l. door het bidden van aflaatgebeden de loutering te verzachten van de overledene.

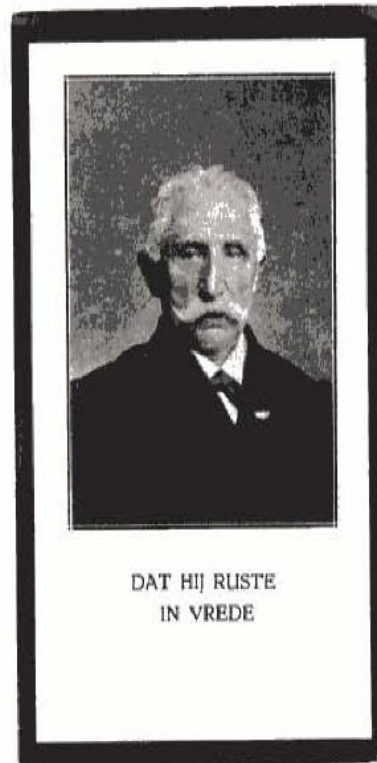
Ad.4. "Ars Moriendi"- prentjes.

Naast de gebeurtenissen als doodsstrijd, de gestorven mens, de uitvaart, de lotgevallen in het hiernamaals, komen ook afbeeldingen voor als het privaat oordeel, het vagevuur, de hemel, hel en verrijzenis. Vanwege de variëteit en de moraliserende symboliek met betrekking tot de dood en de manier van leven en sterven zijn ze samengevat onder de veelzeggende titel: "Ars Moriendi": de kunst om te sterven. (Afb. 10).

Afb. 11
Deze afbeelding van Christianus Innocentius Groos, die in 1884 is overleden, hoort bij de tekst van afb. 21.

Afb. 10
Deze prent laat zien wat er rond het sterven speelt en dient te gebeuren om het aanvaardbaar te maken: o.a. aanwezigheid van de familie, communie.

Ad. 5. Portretprentjes.

Bij dit prentje is op de voorzijde het portret van de overledene afgebeeld. Er bestaat verschil van mening of dit genre nog tot de grote familie der bidprentjes moet worden gerekend. Het antwoord hangt af van de tekst op de achterzijde. Wordt hierin een gebed gevraagd voor de ziele-rust van de geportretteerde dan stempelt dit het prentje ontegensprekelijk tot een bidprentje. (Afb.11)

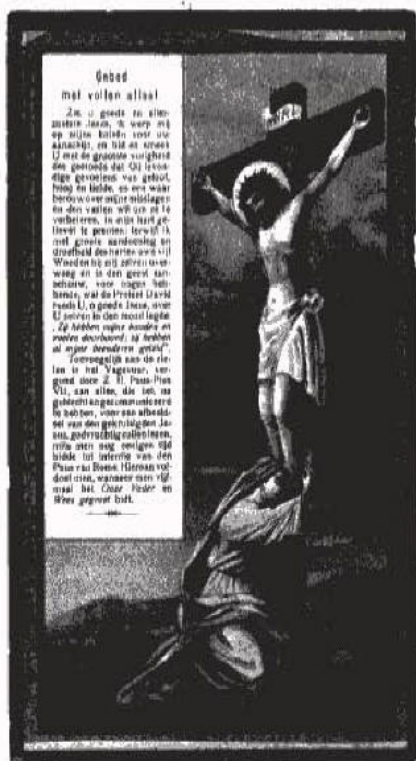
Welke informatie verschaft ons het bidprentje ?

Voor de gewone verzamelaar is het iconografische aspect van het bidprentje meestal niet zo interessant, dat wil niet zeggen dat hij niet zou weten wat een knekelprentje is. Hij zou maar trots zijn als hij er een in zijn verzameling had. Zijn belangstelling is meer gefixeerd op de achterkant van het bidprentje, de tekst dus. Niet de Schriftteksten en gebeden, dat is voer voor theologen, maar de teksten, die op het leven en sterven van de overledene betrekking hebben en de lezer veel informatie over hem kunnen verschaffen. Door de onderzoekers worden deze gegevens samengevat onder de term: materiële gegevens. Meestal is het verzamelen en ordenen van deze gegevens de belangrijkste bezigheid van de bidprentjesverzamelaar.

Bepaalde mode-tendenzen en stromingen zullen onmiskenbaar hun neerslag hebben achtergelaten in allerlei materiële elementen zoals bijv. de naamgeving of tekst.

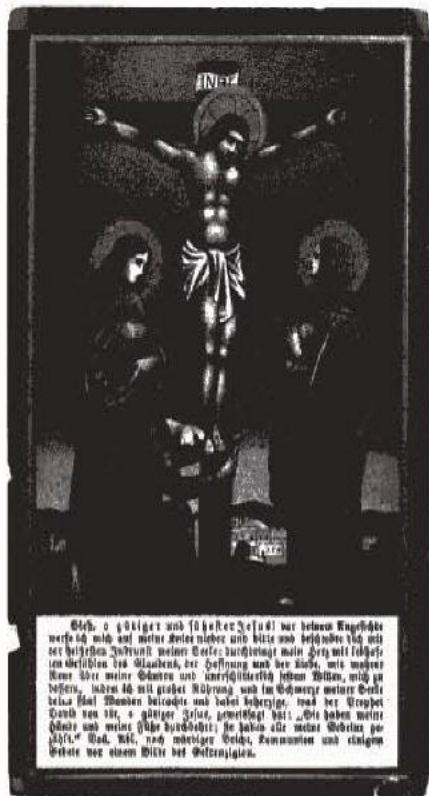
Anderzijds kunnen bepaalde feitelijke gegevens zoals doodsoorzaak en omstandigheden ons soms enig inzicht verschaffen op toestanden in bepaalde plaatsen of op bepaalde tijdstippen. Ze geven vaak belangrijke aanvullende gegevens, welke elders niet meer zijn terug te vinden. Hierdoor krijgen bidprentjes waarde als document. Ze vertellen ons over vroegere tijden en vormen materiaal voor studie van eigen dorp en streek.

De hoeveelheid gegevens die op een prentje wordt vermeld is zeer variabel. Voor alle duidelijkheid de hieronder volgende gegevens zijn een opsomming van tot nu toe voorkomende gegevens op bidprentjes. (Afb. 12 en 13)

Afb. 12
In tegenstelling tot het prentje van afb. 13 geeft dit prentje heel weinig informatie over de overledene.

Afb. 13
 Voor de verzamelaar of voor genealogisch onderzoek bevat dit prentje een uitgebreide hoeveelheid informatie.

De naam van de overledene.

Naast de familienaam worden ook de doopnamen vermeld en soms de roepnaam. Dit is voor de verzamelaar de kapstok waar alle overige gegevens, die voorkomen op het bidprentje, aan worden opgehangen. De bidprentjes worden op naam gesorteerd en de naam is meestal de eerste ingang bij het doen van genealogisch onderzoek.

De geboortedatum.

De geboortedatum komt op bidprentjes vóór 1800 zeer zelden voor. Pas na 1825 - 1830 begint de geboortedatum een vast gegeven te worden in de tekst, al komt opgave van de ouderdom in jaren nog vrij vaak voor. (Afb. 14)

Afb. 14
Hier wordt alleen de leeftijd vermeld op het tijdstip van overlijden. De geboortedatum wordt niet vermeld.

De sterfdatum.

Thans wordt deze steeds vermeld. Er zijn ook prentjes zonder deze datum. Soms is deze gewoon vergeten en in andere gevallen kan het alleen maar zo omdat men de sterfdag niet kende, bijvoorbeeld bij vermisten of bij gesneuvelden. (Afb. 15)

Dikwijls wordt aan de sterfdatum een persoonlijk element toegevoegd b.v.: weinig dagen na de geboorte van haar vierde kind, of: op de Stervensdag van de Heer. (Afb.16)

De sterfplaats.

Dit gegeven is even essentieel als de sterftijd. Tot voor kort stierven de meeste mensen in hun eigen bed. Sterfplaats was de woonplaats. Ouderen eindigen te gerwoerdig dikwijls hun dagen niet meer in hun woonplaats maar in rusthuizen of klinieken en hoeveel slachtoffers van verkeersongelukken bezwijken er in ziekenhuizen? De genealogen van de toekomst zullen het er niet gemakkelijker op hebben.

De doodsoorzaak.

Het heeft lang geduurd eer de bidprentjes de doodsoorzaak konkreet hebben aangegeven.

De ziekte zelf wordt als zodanig zelden uitdrukkelijk vermeld, meestal wordt deze omschreven in termen als: na een lang en smartelijk gedragen lijden, of als het een ongeval is: ten gevolge van een droevig ongeval, of: door het woeste oorlogsgeweld.

(Afb.16)

Afb. 16

Het bombardement dat 42 doden eiste vond plaats op St. Nicolaasdag. Op zo'n dag verwacht men een dergelijke vreselijke gebeurtenis niet en wordt daarom als bijzonderheid vermeld. Dit is ook een echt collectief bidprentje; het vermeldt de namen van allen, die bij dit bombardement zijn omgekomen.

Op St. Nicolaasdag van 't jaar O.H. 1942 toen in de kerken van de stad de Hoogmis geëindigd was en in huiselijken kring 't feest van den Kinder-vriend door groot en klein gevierd werd, kwam plotseling over de stad 't woeste oorlogsgeweld.

Van alle parochies werd de parochie van St. Antonius Fallenoord 't zwaarste getroffen. Vele huizen werden af verwoest en er waren 42 doden te betreuen.

Voor zoover mogelijk zijn zij voorzien van de geneesmiddelen onzer Moeder de H. Kerk, in de parochiekerk werd voor hen gezamenlijk de solenneele uitvaart gehouden en gezamenlijk rusten zij in één graf op de begraafplaats van 't parochieele kerkhof.

De namen der slachtoffers zijn:

Fr. Martinus Bakers.
De echtgenooten Hendrik Bongarts en Johanna v. d. Broek en hun kinderen - Toosje, Gusta, Henk Sloak, Willy, Mientje en Joke en hun oom Hendrik Kemper.
Adriana van den Broek-Hoppenbrouwers, Henrica Buisen, Toosje Hendriks, Willem v. Luyk, Johannes v. Luyt, Harste v. Melis, Hendrikus v. d. Meulen, Jan Derk Oderkerk. De echtgenooten Lambertus Raaymakers en Maria Elbers en hun kinderen - Annie Lies Gerry, Tiny en Becc. Corry Smeets. De echtgenooten Harste Vlié en Morto Hessemans en hun kinderen Anny en Jan. De echtgenooten Adrianus v. d. Voort en Christina Meurs en hun kindje Driksje Catharina Wiggers. v. d. Heuvel en haar kindertjes Claarje, Marietje en Ansoon, Wed. Maria Zanetti Smulders, Wed. Elisabeth de Zeeuw, Dulstchman en haar dochter Maria Verschuuren-de Zeeuw en Corry de Zeeuw.

De burgerlijke staat.

Tot in het begin van 1800 wordt van geen enkele man gezegd dat hij gehuwd is. Daartegenover wordt van veel vrouwen vermeld dat zij huisvrouw of weduwe waren van die of die; voor de gehuwde vrouw hoorde toen de naam van haar echtgenoot erbij wilde ze enig aanzien genieten. De huwelijksdatum komt slechts sporadisch op de bidprentjes voor evenals de duur van het huwelijk.

(Afb.17)

Afb.17

Hier is de overledene vernoemd met de achternaam van de echtgenoot met toevoeging van "geborene Mehlkop". Later en ook thans wordt de vrouw met haar meisjesnaam vernoemd met toevoeging van de naam van de echtgenoot. Het jaar van het huwelijk is hier wel vermeld. Zie ook afb. 4.

De omstandigheden.

De meest voorkomende vermelde "omstandigheden van overlijden" zijn die welke betrekking hebben op de christelijke genademiddelen zoals de biecht, bediening, de communie. Zo kan men lezen:...na gesterkt te zijn door de Sacramenten der Stervenden, of:...na bij volle kennis gebiecht te hebben. Maar de omstandigheden kunnen ook van heel andere aard zijn. (Zie afb 15 en 18.)

JEZUS + MARIA + JOZEF	
Gedenk in uwe gebeden de zielen van zaliger Meisjes	
MARIE-JOSÉ MARTENS	FINA MARTENS
CONGREGANISTE	KRUISTOCHTER
geboren te Bilsen, op 21 Mei 1923	geboren te Bilsen, op 9 Maart 1932
en aldaar samen schielijk in den Heer overleden op Zondag 10 September 1944.	overleden op Zondag 10 September 1944.
gesterkt met 't H. Olyf	in den Pauselijken zegen.
<p>Briden waren vrome kinderen van Maria, "Door Maria - gingen zij "naar Jezus - want elken morgen offerden zij hunnen dag in de H. Mis en sterkten hunne zielen met de H. Eucharistie. Zoo wilden zij ook nog samen hun betwëg doen naar de kapelletjes van O. L. Vrouw der Armen en van Bijstand. — Eénmaal zij keerden niet meer weder... een verraderlijk oorlogstuig rukte beide Mariabloemen van den jeugdigen stengel — daar lag hun schoone jeugd... verbijsteld: schreeven van een kostbare vaas.</p> <p>Gedenk, o mensch, als 't morgen is dat ge wellicht den avond niet meer krijgt. Wees dus bereid...! (Nav. Xi)</p> <p>Allerhefste Pa en Ma, bemide broers, zuster en</p>	<p>bloedverwanten, uw geloof schenke u den moed, al is 't met bloedend hart, den Heer uw lieve kinderen af te staan. Hij gaf, Hij nam. Hij weet waarom. Troost U allen, Moeder Maria heeft ons de deur des Hemels geopend, uit Moeders hand ontvingen wij de eeuwige troestroon. Moge ons levensoder ons helpen berpedigen den Veede op aarde aan alle menschen van goeden wil. O. L. Vrouw van Bijstand, bid voor ons. Zoete Harten van Jezus en Maria, weest onze troevlucht. Barmhartige Jezus, schenke aan hunne ziele de eeuwige rust.</p>

Afb. 18
 Als bijzondere omstandigheid kan men lezen dat beide meisjes gedood werden tijdens hun bezoek aan twee kapelletjes.

De begraafplaats.

Meestal wordt deze niet apart vermeld: meestal wordt de overledene ook in de plaats van overlijden begraven. Ze wordt wel uitdrukkelijk vermeld wanneer een overledene op een onvoorziene niet gebruikelijke plaats wordt begraven. Heel dikwijls liggen oorlogsomstandigheden daaraan ten grondslag. (Zie afb 15, 16 en 18.)

De begraafdatum.

Hoewel in Noord-Nederland de begraafdatum heel dikwijls op het bidprentje voorkomt is dit bij ons niet zo gebruikelijk. (Zie afb. 19.)

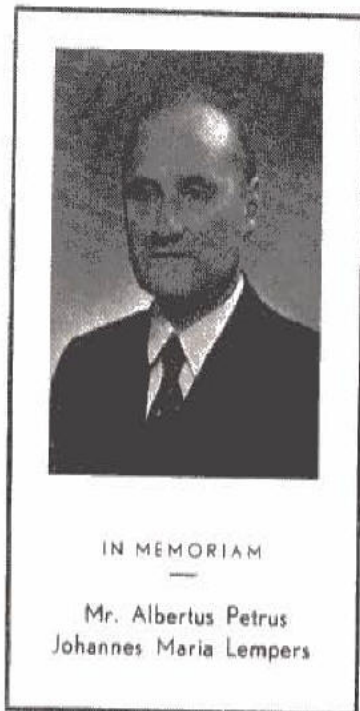
Afb. 19.

Dit is het oudste bidprentje uit de verzameling en verschaft veel informatie over de overledene en zijn familie. Onderaan kan men lezen dat de begrafenis op 14 juli plaats vond en de begrafenis op 22 juli werd opgedragen.

Het beroep of functie.

De vermelding van het beroep komt niet zo vaak voor. Als het wel voorkomt dan betreft het meestal bestuurlijke of militaire functies, of functies of beroepen waaraan aanzien of een titel is verbonden zoals notaris, arts, apotheker. (Zie afb. 20.)

IEZUS + MARIA + JOZEF + LAMBERTUS

In uw godvruchtig gebed wordt aanbevolen
de ziel van zaliger

Mr. ALBERTUS PETRUS
JOHANNES MARIA LEMPERS

Oud-Burgemeester van Schaesberg en Brunsum
Burgemeester van Keekrade
echtgenoot van

Mevr. Johanna Maria Frantzen

De dierbare afgestorvene werd geboren te a-Gravenhage op 28 Maart 1898 en overleed, voortsien van de H. Sacramenten der Sterfenden, in het Jozefstiekenhuis te Keekrade op Goede Vrijdag 23 Maart 1951.

Heel de stad Keekrade rouwt over het heengaan van haar burgervader, die werkelijk 'n vader was voor al haar bewoners. Al zijn grote gaven van genen en hart stelde hij ten dienste van 't algemeen welzijn, met bewonderenswaardige en onuitputtelijke energie droeg hij de noden van allen.

Wat 'n stichtend voorbeeld gaf hij als katholiek; zelf ging hij zijn volk voor in alles, wat goed was. In alle parochies en rectoraten verzamelde hij omzins nog 't Beeld van de Sterre der Zee bij haar plechtige rondgang door de gemeente. „Nog nooit heb ik zo goed kunnen bidden als toen,” dat waren zijn eigen woorden. Nu zal 't omgekeerd zijn; nu zal de Sterre der Zee hem verwelkomen en begeleiden naar de troon van haar Zoon.

Op 't laatste van zijn leven heeft hij veel geleden en gelijk Christus ging hij op Goede Vrijdag lezen van deze wereld, met Christus zal hij glorievol verrijzen en het Paasfeest vieren in de hemel.

Moge God zijn dierbare echtgenote, kinderen en ouders, die in hem zoveel zullen missen, troosten en sterken. Wij allen zullen onze dankbaarheid jegens de overledene tonen door 'n vurig gebed voor de rust van zijn ziel.

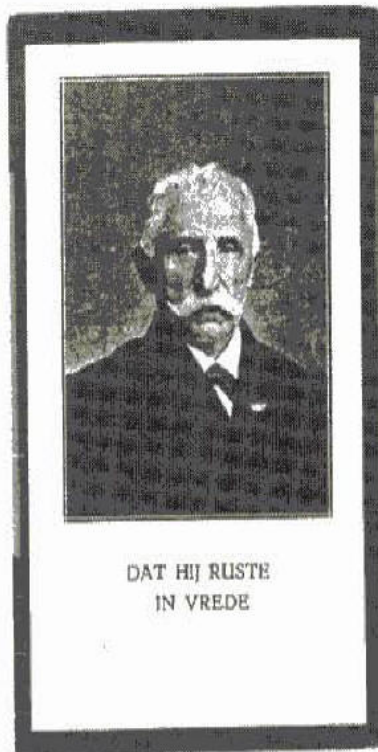
„Barmhartige Jesus, geef aan de ziel van de afgestorvene de eeuwige rust. Dat hij ruste in vrede!”

Afb. 20.

Een voorbeeld van een prentje waar naast het ambt dat hij bekleedde bij zijn overlijden ook de voorgaande ambten zijn genoemd

Lidmaatschappen.

Een veel voorkomend verschijnsel is de vermelding van het lidmaatschap van een broederschap of congregatie. Vaak zijn er meerdere vermeld. (Zie afb. 21.)

Afb. 21

Dit is de achterkant van het bidprentje van afb. 11. Naast een aantal lidmaatschappen was de heer Groos ook nog enkele keren gedecoreerd. Een hele opsomming.

Beste lezer, ik heb hier een aantal gegevens opgesomd, die op bidprentjes kunnen voorkomen. Het ideale bidprentje zou zijn, het bidprentje met vermelding van al deze gegevens, voor zover van toepassing. Afhankelijk van de opsteller wordt op het ene bidprentje meer aandacht geschonken aan de levensomstandigheden van de overledene terwijl op het andere bidprentje

de schrijver zich meer vindt in het vermelden van algemeenheden

In dit geheel van soorten mogen de kinderprentjes niet onvermeld blijven. De echte kinderprentjes verschijnen pas rond 1900. Tot dan toe werd aangenomen dat kinderen ook wel zonder gebed in de hemel zouden komen. Ze zijn vaak uitgevoerd in kleurendruk en dragen een blauwe of zilveren rand. (Zie afb. 22.) Vóór 1900 gebruikte men voor de kinderen meestal dezelfde prentjes als voor volwassenen.

Afb. 22

Hoewel hier niet te zien is dit kinderprentje van 1914 uitgevoerd in blauw, grijs en zilver.

Afb. 23

Tussen het overlijden van beide echtelieden liggen ruim drie maanden. Er zijn ook bidprentjes waar deze tijd veel langer is. De juiste reden waarom dit gedaan werd is nog niet achterhaald.

Bid voor de Ziel van Zaliger
JOHANNA MARIA HUIJSKENS
 geboren te Bostel den 8 December 1824 en
 overleden aldaar den 14 Januari 1896,
 na voorzien te zijn van de
 H.H. Sacramenten der stervonden,
 en voor dezelfde echtgenoot
SERVATIUS VAN DEN BREEKEL
 geboren te Moergestel den 27 Juni 1820 en
 overleden te Bostel den 4 October 1893,
 na voorzien te zijn van de
 H.H. Sacramenten der stervonden.

Niets is beter dan de vreeze Gods en niets
 zoeter dan acht te geven op de geboden des
 Heeren. Ecol. 23.
 Gij weet, o Heer, dat ik mijn ziel zuiver
 heb bewaard, en dat ik nooit gemeenschap hield
 met hen, die lichtzinig wandelen. Tob. 3.
 Zij heeft de gangen van haar buisgezin na-
 gegaan en haar brood niet in ledigheid gegeten.
 Prov. 31.
 De zoetste vertroosting, die men meeneemt
 naar het graf, is de getuigenis, dat men is
 geweest eens ontberispelijke echtgenoot, eene
 teedere en liefdevolle moeder, en dat men aan
 de kinderen degetijke beginselen en christelijke
 denkingen tot erfenis achterlaat. H. Franc. v. Sal.
 Kinderen, vergeet onze zorgen voor u niet,
 en blijft onze vermaningen indachtig: bidt dus
 voor ons en leeft zoo, dat wij eenmaal in den
 hemel elkander mogen wederzien. Div. loc.

Zoet Hart van Maria wees mijn heil.
 (300 dagen afaat.)

J. M. C. van Hooff, Bostel.

Ook kennen we nog het kollektieve bidprentje. Dit herdenkt meerdere personen uit een gemeenschap, meestal omgekomen bij een ramp of ongeluk; b.v. mijnramp, busongeluk, bombardement etc. Zie afb. 16.

Dubbelprentjes of echtpaarprentjes zijn prentjes met de namen der beide overleden echtelieden. Dit komt voor als beiden gelijktijdig zijn omgekomen b.v. tengevolge van een ongeluk maar ook als beiden niet gelijktijdig maar wel kort na elkaar zijn overleden. (Zie afb. 23.)

Helemaal onderaan op het prentje komt de naam van de drukker voor.

De zwarte rand, waarmee vanaf 1870 bijna alle prentjes zijn omgeven, verschijnt voor het eerst rond het jaar 1855. Aanvankelijk werd de rand dikwijls versierd met een zodanige tekening dat de indruk van knip- of kantwerk werd gewekt. Tegen 1940 kwam er mede onder invloed van liturgische bewegingen verzet tegen deze sombere zwarte onlijsting. Op de moderne plaatjes is hij dan ook vaak weggelaten of vervangen door een smal paars randje.

Het genre prentjes, dat in de jaren zestig en zeventig van deze eeuw opgang maakte was het "kruisprentje", dat ook nu nog voorkomt. De afbeelding bestaat in hoofdzaak en soms louter uit een (gestileerd) kruis. De rest van het prentje is zilver, wit of grijs. Het is duidelijk, door de gewijzigde opvatting over de dood en door de welvaart willen de mensen ook niet meer door het doodsprentje met de van vroeger bekende symbolen en uitingen van de dood geconfronteerd worden.

De opkomst van het "natuurprentje" werd door deze opvatting in de hand gewerkt. De levende werkelijkheid wil men naar voren schuiven omdat die zichtbaar is en acceptabel.

Veel doodsprentjes zijn heden ten dage zelfs helemaal wit en zonder veel tekst. Je treft alleen wat summiere gegevens over de overledene aan. Het doodsprentje heeft een andere functie gekregen. Het is enerzijds een herinnering aan de overledene gebleven zonder oproep tot gebed, anderzijds is het tot een bedankje geworden voor degenen, die naar de begrafenis zijn gekomen.

Is het doodsprentje aan het "dood"gaan ?

* Voetnoot bij pagina 5:

* Met "geestelijke dochters" worden de klopjes bedoeld.

Klopjes waren noch kloosterlingen noch begijnen. Ze waren meestal ongehuwd, leefden in gemeenschap of bij hun familie, hadden zich verplicht tot bepaalde geestelijke oefeningen en stelden zich in dienst van de clerus, vooral voor katechisatie en ziekenzorg. Deze religieuze levensvorm is ontstaan op het grondgebied van de Republiek toen katholieke kloosters waren verboden. Eén van de bloeiendste gemeenschappen was ontstaan in Haarlem.

DE SECTIE BIDPRENTJES.

De sectie Bidprentjes van de Heemkundevereniging De Bongard heeft een verzameling van ca. 30.000 verschillende bidprentjes en is thans bezig deze in de computer op te slaan.

De gegevens die opgeslagen worden zijn:

- familienaam
- voornamen
- geboortedatum en -plaats
- overlijdensdatum en plaats van overlijden
- begraafplaats
- gehuwd
- naam van de weduwe of weduwnaar

Via de computer kunnen gegevens op een eenvoudige en snelle manier zichtbaar gemaakt worden en ter beschikking gesteld worden aan belangstellenden. Ook kunnen tussen de verschillende prentjes aan de hand van de op de prentjes vermelde familiebetrekkingen verbanden gelegd worden. Dit laatste vooral kan een interessant hulpmiddel zijn voor de genealogische onderzoeker.

Het prentje met de oudste overlijdensdatum is van 1869 en afkomstig van Brugge. Het prentje van afb. 19 is ook van 1869 en in bezit van mijzelf.

De verzameling beperkt zich niet tot één of enkele parochies of gemeenten. Voorlopig worden er nog geen beperkingen aan de verzameling gesteld.

O P R O E P.

Mocht U zelf nog ergens bidprentjes hebben liggen, die voor U niet meer interessant zijn of kent U andere mensen, die bidprentjes hebben (verzamel) en er niets meer mee doen, dan is de sectie Bidprentjes voor U een dankbare afnemer. Bij opruimen van zolders en bij verhuizing van oudere mensen duiken deze nog wel eens op.

Ook voor literatuur over bidprentjes houden we ons zeer aanbevolen. Mocht U iets voor ons hebben dan kunt U dat afgeven bij:

H.Bogman, Sougnézstraat 17

of bij:

B.Sluijsmans, Dr.Schweitzerstr. 6 Simpelveld tel. 045 - 443031

U kunt ook altijd bellen. Bij voorbaat onze dank.

15 april 1991.

B.Sluijsmans.

Bronnen:

De dood onder ogen; Ruud Spruit.

Het Hemels Prentenboek; J.A.J.M Verspaandonk

In Pace, teksten voor bidprentjes; P.Heerkens S.V.D.

Bidprentjes in de Zuidelijke Nederlanden; Marcel Van den Bergh.

Hartsymboliek; J.Schouten in Antiek, Jrg.7,1972-1973,blz 520 - 526

De ontwikkeling van het bidprentje; A.Duyvestyn m.s.f.

(Boekcier, Jrg.7, 1952, blz. 22 - 27)

Doodsprentjes 1846 - 1890; R.G.F.M.Merkelbach

De Katholieke Encyclopedie; trefwoorden "Bidprentje en "Devotieprent"

De Limburger; diverse kranteartikelen.